

⁶¹ Pegolotti B. La Pratica della marcatura. – P. 43.

⁶² За: Мыц В.Л., Адаксина С.Б. Клад серебряных платежных слитков. – С.165.

⁶³ Там само. – С.159-160.

⁶⁴ Там само. – С.159-169.

⁶⁵ Там само. – С. 161.

⁶⁶ Boldureanu A. Poklad tatarskych striebornych zliatkov objaweny pri Orheiu Vechi // Ikonografia penazu v Strednej a Vychodnej Europe. Mednarodne numizmatike symposium, Humenne 13-16.9.2007: Materialy. – Humenne, 2007. – С.46-47.

⁶⁷ за: Moisil C. Monetele Romaniei. – P. 103.

Александр Огуй
(Черновицы)

«Рубли фряжского серебра» как залог за Покутье: к генезису наименования и территориального конфликта XIV-XVI вв.

В статье идет речь о денежном долге в 1000 рублей «фряжского серебра». В залог этой суммы польский король Владислав Ягайло предоставил территорию Покутья молдавскому воеводе Петру Мушату, что привело к конфликтам. По реконструкции автора, этими рублями оказались т.н. татарские сомы улучшенного качества, что начали выходить к этому периоду из обращения.

Ключевые слова: рубли, Покутье, долг, воевода, король, конфликт, татарские сомы.

Oleksandr Oguy
(Chernivtsi)

«Rubles of Friazhian Silver» for Pokutia: to the Origin of Nomination and Territorial Conflict of the 14th-16th Centuries

This article deals with the financial debt: 1000 rubles «of Friazhian silver». Instead of this sum the Polish king Vladyslav Jagello gave the territory of Pokutia to the Moldavian duke Peter Mushat, but it lead to the conflict. Due to the reconstructions of the author, these rubles were so called Tartar sommas of better quality, which began to disappear from the circulation.

Key words: roubles, Pokutia, debts, voivode, king, conflict, Tatar som.

УДК: 94(477.83)«17»

Фадей Яценюк
(Чернівці)

**ВПЛИВ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ІДЕЇ
В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПІНСЬКОГО
НА ДОСЛІДЖЕННЯ ДОБИ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ
ОЛЕКСАНДРОМ ОГЛОБЛИНИМ**

У статті аналізуються основні концепції державності В.Липинського, його бачення подій національно-визвольної боротьби українського народу під проводом Б.Хмельницького проти польського пану-

вання в середині XVII ст. та їх вплив на формування наукових принципів та підходів у дослідженні Хмельниччини О.Оглоблиним.

Ключові слова: гетьман, Хмельниччина, державна ідея, державотворча концепція, козацька держава, визвольна війна, козацький автономізм, мілітарно-політичний союз.

Події національно-визвольної боротьби українського народу проти шляхетської Польщі середини XVII століття завжди цікавили істориків. Доба Хмельниччини знайшла відображення у надзвичайно великій кількості наукової літератури. Науковий підхід до оцінки Б.Хмельницького, наслідків його діяльності розпочався в XIX – на початку XX ст., і погляди дослідників були різні. М.Костомаров¹ та В.Антонович² зображували Б.Хмельницького як людину непередбачувану та непослідовну, яку до збройного конфлікту з державною машиною привели особисті образи, а не об'єктивні реалії тодішніх соціально-політичних умов. Вони стверджують, що у Хмельницького не було широких політичних поглядів, спрямованих на створення української самостійної держави, а його прагнення обмежувались вимогами розширення лише прав козаків.

Критично ставився до Хмельниччини і П.Куліш³, який спробував документально обґрунтувати ідею історичної згубності національно-визвольних рухів, оцінюючи діяльність Б.Хмельницького та очолюваного ним козацтва як антидержавну, антигромадську, розбійницьку.

Більш поміркованим у своїх поглядах був М.Драгоманов⁴, який схилився до думки, що Б.Хмельницький свій гнів спрямував не проти короля, а проти польських магнатів.

Глибоку наукову розробку доби Хмельниччини та особи її керівника розпочав М.Грушевський⁵. Зображуючи Богдана Хмельницького талановитим полководцем, геніальним адміністратором та гнучким політиком-дипломатом, М.Грушевський одночасно з цим зазначає, що він не зміг піднятися до рівня суспільно-політичних поглядів свого середовища, а його влада була насаджена ціною страших жертв.

Особливий інтерес до доби Хмельниччини проявляв В'ячеслав Липинський. Його державотворча концепція викликає і сьогодні великий науковий та громадський інтерес. Він вперше в українській історіографії показав винятково важливу роль Богдана Хмельницького на ниві творення української держави, його величезні здобутки в політиці, дипломатії, у військовій та соціальній сферах⁶. Стверджуючи, що повстання українського народу під проводом Б.Хмельницького можна порівняти з революцією, яка силою і розмахом перевищувала все, що тогочасна Європа бачила, вчений з гіркотою констатує, що подія, яка відіграла важливу роль в історії двох сусідніх держав – Украї-

ни і Польщі, на жаль, не знаходить об'єктивного висвітлення і оцінки наших дослідників⁷.

Заслуга В. Липинського, зазначає львівський дослідник його творчості С.Гелей, полягає в тому, «що він не пішов слідами своїх видатних попередників в оцінці політичної діяльності Б. Хмельницького, а виробив свою власну, оригінальну, хоч і не у всьому переконливу позицію»⁸.

У 1912 р. у Києві за редакцією В.Липинського вийшов великий збірник наукових праць польською мовою «З історії України»⁹. В ньому вміщені праці В.Липинського «Відгомін минулого», «Недоспівана пісня», «Документи руїни», «Богдановим шляхом», «Промова Самійла Зорки на похороні Богдана Хмельницького, згідно з Літописом Величка», «Станіслав-Михайло Кричевський: участь шляхти у великому українському повстанні під проводом гетьмана Богдана Хмельницького», «Два моменти з історії пореволюційної України: 1) На вершині могутності; 2) На переломі». Саме в цих працях, а також в неопублікованому проекті «Меморіал до Українського (Інформаційного) Комітету про наше становище супроти напруженої ситуації в Європі»¹⁰ (1912 р.) В.Липинський вперше сформулював концепцію самостійної української держави.

В. Липинський розумів історію як процес, як поле діяльності різних сил, різних тенденцій, які взаємно впливають одна на одну і мають свої причини і наслідки. Він важко пережив поразку української революції 1917-1920 рр., невдачу визвольних змагань українців, як Російської, так і Австро-Угорської імперії.

Все це й спонукало його задуматись – чому ця боротьба зазнала поразки? Чому такі малі народи, як литовці, латиші, естонці, зуміли визволитися й створити свої власні держави, чому відновили свої держави Чехія, Польща, а український сорокамільйонний народ опинився в ще гіршій неволі, ніж раніше?

Шукаючи відповіді на це питання, він вступив у полеміку з Є.Чикаленком, який, розчарувавшись у спроможностях українців відбудувати державність власними силами, у статті «Де вихід?» пропонував українське питання розв'язати за допомогою чужоземного монарха-варяга. Як державник і політолог, В.Липинський доводив хибність ідеї свого опонента, назвавши її теорією розпачу і зневіри. Політик категорично не погоджувався з її провідною думкою: про неспроможність українців збудувати власну державу. В.Липинський прийшов до висновку, що для того, щоб піднести національну самосвідомість народу, потрібно починати з себе, не проливати сльози над «темнотою нашого народу», не чекати, що хтось виведе нас з «темноти», а самим «помужьски» включатись в цей процес і дати відповідь на питання: ким і за що ми закуті?¹¹

Відповідь він знайшов у подіях Визвольної війни під проводом Б.Хмельницького. Саме тоді, на

його думку, українська шляхта (тогочасна еліта) включилась у боротьбу проти рабського становища свого народу і це стало переломним моментом у всій нашій історії. Тому й переросла «хлопська», соціальна війна у війну визвольну, національну, політичну. Саме участь шляхти у козацькому повстанні надала йому державного характеру. В 1920 р. на основі матеріалів альманаху «Z dziejow Ukrainy» В.Липинський і підготував у Відні свою знамениту монографію «Україна на переломі. 1657-1659: Замітки до історії державного будівництва в XVII-ім столітті»¹².

Це був лише фрагмент великої «Історії України», яку, як стверджує В.Липинський, він задумав написати ще перед Першою світовою війною. Однак втілити в життя задум не вдалось, бо і бібліотека, і рукописи згоріли під час погрому в його хуторі Русалівські Чагари на Уманщині¹³.

Провідною ідеєю його монографії є думка про те, що тільки повна політична незалежність, тільки власна держава дає можливість вільного розвитку нації, що панування чужої, насильницької державності означає поневолення і спричиняє загальну деморалізацію, продажність, розклад і гнилизну. Вибороти національну незалежність може тільки енергійна, залізна і непохитна воля поодиноких героїв разом з добре організованим, готовим до великих жертв провідним прошарком (українською шляхтою) та жертвовною витривалістю народних мас. «Без власної-ж держави, – писав В. Липинський, – я собі ніколи не уявляв і тепер не уявляю можності існування Української – не етнографічної маси – а Нації»¹⁴.

Липинський зробив детальний аналіз політики Б.Хмельницького, з'ясувавши всі її етапи – від козацького автономізму до побудови самостійної Української держави.

Саме цей аналіз став для багатьох істориків дороговказом у дослідженні Хмельниччини. У передмові до заміток «Україна на переломі», Михайло Слабошпицький пише, що В.Липинський залишив по собі «цілу плеяду істориків, що їх називають його духовними учнями»¹⁵. Серед таких він називає Дмитра Дорошенка. Івана Крип'якевича, Мирона Кордобу, Степана Томашівського та Олександра Оглоблина.

Саме Олександр Петрович Оглоблин, один із провідних істориків ХХ ст., ґрунтовно засвоїв та удосконалив ідеї В'ячеслава Липинського щодо Хмельниччини. Почавши свій науковий шлях в Україні і, в силу об'єктивних суспільно-політичних обставин, завершивши його за кордоном в США, О.Оглоблин став організатором української історичної науки за межами Батьківщини. Протягом своєї наукової діяльності вчений був президентом Української вільної академії наук (УВАН) у США, президентом Українського історичного товариства ім. Т.Г.Шевченка (НТШ) в США та Європі, про-

фесором багатьох інститутів та університетів, ініціатором і засновником журналу УІТ – «Українського Історика». Саме зусиллями О.Оглоблина була вихована чудова плеяда істориків – Любомир Винар, Аркадій Жуковський, Теодор Мацьків, Іван Лисяк-Рудницький та багато інших. Довголітня праця ученого на ниві української національної історичної науки може бути зразком служіння національним інтересам українського народу у складний і драматичний період 20-80-х рр. ХХ ст., в умовах штучного поділу української історіографії на материкову і діаспорну¹⁶.

Доля не лише пов'язала концептуально В.Липинського та О.Оглоблина. В 1963 р. О.Оглоблина запросили очолити Наукову кураторію (раду) Східноєвропейського науково-дослідного інституту ім. В.Липинського в Філадельфії. Саме цей інститут спільно з Інститутом східноєвропейських досліджень НАН України видає під редакцією Ярослава Пеленського повне зібрання творів, архіву та студій В. Липинського.

Олександр Оглоблин залишив по собі величезну наукову спадщину. Його наукові інтереси були обширними. За підрахунками Л.Винара, перу вченого належить понад тисяча опублікованих і неопублікованих досі праць (монографії, брошури, статті, енциклопедичні гасла). Особливими були його зацікавлення козацько-гетьманською державою XVII-XVIII століть. Дослідження державотворчих процесів в Україні, взаємовідносини між козацькою старшиною і народними масами, боротьба старшинських угруповань за владу, яка привела до Руїни і розколу Української держави – ось проблеми, які цікавили все життя О.П.Оглоблина¹⁷.

Ще за життя О.Оглоблин присвятив добі Богдана Хмельницького дослідження «Хмельниччина і українська державність»¹⁸, «Думки про Хмельниччину»¹⁹, «Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини й Переяславська угода 1654 року»²⁰, «Українсько-московська угода 1654 р.»²¹. Помираючи, О.Оглоблин передав всі права на видання його праць своєму учневі і соратнику Любомиру Винару, який проводить величезну роботу, друкуючи його праці як окремими книгами, так і статтями в «Українському Історика». Зусиллями Л.Винара готується до друку окремою книгою вся епістолярна історична спадщина О.Оглоблина, присвячена Хмельниччині під назвою «Гетьман Богдан Хмельницький та його доба»²².

Ці роботи засвідчили, що концептуально учений належав до державницької школи (напрямку) в українській історіографії. Цей напрямок утверджувався саме у добу національно-визвольних змагань. Саме в цей час формувалась і О.Оглоблин як вчений, формувались його світоглядні позиції.

Звернення до доби Хмельниччини було для О.Оглоблина цілком закономірним. По-перше, його до цього привело бажання знати історію рід-

ної землі, землі свого особистого роду. По-друге, він усвідомив, паралельно з В.Липинським, що є об'єктивна і актуальна необхідність порівняти обставини розвитку та занепаду козацько-гетьманської держави XVII-XVIII століть з процесами становлення і занепаду української державності в 1917-1920 роках. Восени 1920 р. молодий викладач тодішнього Київського робітничо-селянського університету О.Оглоблин розпочав свій перший курс з проблем Хмельниччини, ще не будучи знайомим з концепцією Липинського. Саме ці лекції і дали можливість О.Оглоблину ознайомитись з широким колом історичних джерел – козацьких літописів, актових документів (українських, польських, московських) тощо. Грунтовне опрацювання документів та джерел сформувало з нього, за його ж твердженням, історика документальної школи і дало можливість стояти на ґрунті джерельних фактів і там шукати історичну істину. «Я абсолютно відкидаю, – писав він у автобіографічному нарисі, – будь-яку підпорядкованість історії, як науки, будь-яким стороннім цілям і завданням, інтересам і бажанням, навіть найкращим і найшляхетнішим. Я – противник нагинання історичних фактів чи концепцій до якихось політичних, а навіть патріотичних інтересів»²³.

З роботою В.Липинського «Україна на переломі. 1657-1659.» та іншими Оглоблин ознайомився у 1922 р. і вони справили на нього «величезне враження», визначивши його державницьку концепцію в підходах до проблем козацько-гетьманської держави²⁴. Саме під впливом В. Липинського була написана і перша стаття О.Оглоблина «Ідея української державності в добу Хмельниччини». Писав він її російською мовою для петроградського історичного журналу «Русское прошлое». Однак стаття не була надрукована, бо один із редакторів журналу Юлій Ісидорович Гессен відписав О.Оглоблину, що вона не відповідає завданням журналу²⁵.

З цього часу всі твори О.Оглоблина козацько-гетьманської тематики були позначені серйозним впливом ідей В.Липинського. «Ціла моя концепція її (епохи Хмельницького. – авт.), а зокрема історична оцінка Богдана Хмельницького і Переяславської угоди 1654 р., – писав в автобіографії О.Оглоблин, – в загальних рисах була створена мною, не без значного впливу Липинського»²⁶. Слід зазначити, що крім В.Липинського, державницький напрямок сповідували також Степан Томашівський та Дмитро Дорошенко. Саме ці історики почали в своїх дослідженнях основну увагу зосереджувати на державотворчих процесах та на діяльності еліти, а не народних рухів, як це робили представники народницької школи. «В істориків-державників, – писав Б. Крупицький, – змінилося ставлення до історичних персонажів і подій: вони одягли, так би мовити, інші окуляри»²⁷.

В'ячеслав Липинський відкинув ідеологію народництва, яка віддавала перевагу розбурханій і

неконтрольованій стихії народних низів та Запорозької Січі і зосередив увагу на діяльності гетьмана та його оточення, на участі козацької старшини і шляхти в державотворчих процесах, розкрив активну міжнародну політику гетьмана, яка пов'язана була з його широкими політичними планами. «У студіях Липинського, – писав Д.Дорошенко, – сама постать гетьмана явилася у зовсім новому світлі: замість творця нещасливої унії з Москвою Липинський дав образ могутнього організатора Української держави, великого політика й патріота»²⁸. Всі ці погляди дуже імпонували О.Оглоблину, знаходили сприятливий ґрунт для їх подальшого опрацювання і розвитку.

Перехід О.Оглоблина на державницькі позиції під впливом ідей В.Липинського приведе з часом до серйозного конфлікту між ним та М.С.Грушевським. Будучи ідеологом народницького напрямку в дослідженні історії, М. Грушевський дуже критично ставився до «нездорової», на його думку, ідеалізації доби й індивідуальності Б.Хмельницького²⁹. Хоча слід зазначити, що О.Оглоблін розумів певну штучність поділу на «державницьку» і «народницьку» школи, і коли аналізував історіографічний процес 20-х років ХХ століття, то звертав увагу не на це, а на наукові школи. Тому, незважаючи на конфлікт з Грушевським, він дуже високо оцінював саме його наукову школу, як і школу М.Слабченка., Д.Багалія, М.Василенка та інших, де поєднувались «державницький» та «народницький» напрямки. Тривала праця М.Грушевського над Хмельниччиною, за твердженням О.Оглоблина, вплинула на зміну його поглядів, спричинила до певних відходів історика від народницької концепції³⁰.

О.Оглоблін в своїй науковій біографії пише, що які б підходи до вивчення Хмельниччини не існували – «державницький» чи «народницький», але вона залишалась основною проблемою української історіографії, бо мова йшла про державність. В УРСР нею займався М.Грушевський, в Галичині І.Крип'якевич, в еміграції В.Липинський. Але треба було йти далі – твердив О.Оглоблін. «Без всебічного дослідження історії Козацько-Гетьманської держави, – писав він, – неможливо було прокласти шлях і навести мости до новітньої історії України»³¹.

Державницькі ідеї емігранта В.Липинського і визначили основні концептуальні підходи О.Оглоблина до доби Хмельниччини. Вони втілювались в роботах Оглоблина і в період його діяльності в УРСР, і в еміграції. В 30-ті роки, коли розпочалась епоха жорстоких сталінських репресій і переслідувань, фізичного і морального терору, ідеологічних чисток і спровокованих «дискусій», коли Оглоблина публічно принижували, кидали до в'язниці, позбавляли можливості викладати у вищих навчальних закладах, працювати в архівах, коли про Хмельниччину можна було писати лише з ма-

рксистсько-ленінських позицій – О.Оглоблін прагнув правдиво висвітлити ці події.

Якихось ґрунтовних досліджень доби Хмельниччини О.П.Оглоблін в цей період не писав, але він мав можливість готувати рецензії на праці М.Марченка, М.Петровського, О.Барабою, писати свої зауваження до підручників, де з державницьких позицій прагнув оцінити ті, чи інші події. Таким підходом позначились його перші спроби оцінити українсько-московську угоду 1654 р. Подібно В.Липинському він оцінив її як угоду, яка була викликана перш за все військовими обставинами, необхідністю пошуків союзника в боротьбі з Польщею, а не прагненням возз'єднатись з Московським царством. Московське царство розглядалось Хмельницьким тоді як найменше зло в політиці пошуку союзників. Оглоблін наголошував на автономістських і державотворчих прагненнях гетьмана Хмельницького³².

Аналізуючи думки О. Оглоблина про добу Хмельниччини, Віктор Гром зазначає, що його фактологічні та методологічні зауваження інколи суттєво перевищували рецензовані тексти. Так, рецензуючи один із підрозділів підручника з історії України (1936 р.) під назвою «Україна перед селянською війною в кінці 30-х і в 40-х роках XVII ст.», О.Оглоблін в основних рисах сформулював своє бачення доби «золотого спокою» в Україні перед Хмельниччиною. Дослідник заперечив поширені в українській та польській історіографії погляди щодо економічного занепаду українських земель першої половини XVII ст.³³.

Започатковані в Україні ідеї були розвинуті О.Оглобліним вже за кордоном, де він опинився в 1945 р. Деякий час він перебував у Празі, потім у Західній Німеччині, а з 1951 р. і до кінця життя – в США. Як справедливо зазначають М.Ковальський та І.Пасічник – «американський період» – понад 40 років, був найбільш важливим і тривалим у житті історика³⁴. Саме в цей час, за словами Л.Винара, він «мав повну свободу наукового дослідження і в цім відношенні був вдало кращому положенні, як історика в Україні»³⁵.

Були в цьому періоді та свободі і певні недоліки – недоступність для вченого до джерел, що зберігались в архівах України, Росії, Білорусі, прибалтійських республік, бо, через свою довоєнну політичну й наукову діяльність в Україні він не мав змоги особисто приїздити в ці архіви. Однак Л.Винар засвідчує, що в О.Оглоблина зберігалась велика кількість копій джерел, які він привіз в еміграцію, що дало йому можливість «опрацювати різні періоди і явища історії України»³⁶.

Вже в 1948 р. в Мюнхені О.Оглоблін опублікував у часописі «Арка» розвідку «Золотий спокій»³⁷, в якій звернув увагу на «нові і великі вартості», що постали в політичній, культурній, економічній та інших сферах, навів численні приклади нагромадження заряду великої вибухової сили у різних сфе-

рах соціально-економічного, політичного, церковно-культурного життя України. Контраст між цими вартостями та пригніченим станом суспільства є провідною думкою у візії Оглоблина. Саме цей контраст і привів до всенародного вибуху 1648 р., в якому проявились сила і творчий дух української нації, стверджує вчений. Ці погляди співпадали з баченням періоду «золотого спокою» В.Липинським, який писав, що «Велике українське повстання 1648 р. було викликane страшенним національним роздражням», економічно-соціальними відносинами та державно-національною політикою, «повною дегенерацією на Україні польської державності, її безсиллям»³⁸.

Через рік О.Оглоблин пише статтю «Хмельниччина і українська державна ідея». Пізніше ця стаття зі змінами, як і розвідка «Золотий спокій», увійшла в 1957 р. до праці «Думки про Хмельниччину». Саме в ній він значно масштабніше оцінює революційні зміни у житті українського суспільства напередодні і в ході Хмельниччини, помічає зростання тих політично-державницьких концепцій, які найповніше проявились у другій половині XVII-XVIII ст. «Українська нація, – констатує О.Оглоблин, – немов би прокинулася після століть животіння й гарячково накопичувала свої сили, готуючись до вирішально-го змагу за свою незалежність...»³⁹.

Вчений стверджує, що політико-стратегічна ситуація, яка склалася тоді в Україні, потребувала пошуків нових форм розв'язання питань поточної політики, і саме Б.Хмельницький зумів знайти «геніальну синтезу поміж старою традицією княжої України й новою ідеєю козацької державності». Власне, ця ідея була ідеологічним ґрунтом державно-політичної програми Б.Хмельницького, бо включала в себе постулат визволення з під польської влади «всього руського народу» та об'єднання під зверхністю Війська Запорозького всієї території, на якій проживав цей народ – «по Львів, Холм і Галич..., по Люблін і Краків»⁴⁰.

Ця вимога Хмельницького не могла не привести до політичного конфлікту з Московією, бо українська традиція старої Руської держави суперечила московській традиції збирання земель руських як «вотчини» московських царів. Особливо це проявилось під час змагань за білоруські землі.

В.Липинський таке протистояння охарактеризував як боротьбу двох «Русей» за «Русь» третю⁴¹. Ця ідея В.Липинського була розвинута О.Оглоблиним у праці «Українсько-московська угода 1654 року», де він стверджує, що московський уряд з острахом дивився на перемоги української революції й територіальний зріст нової козацької держави. «Перша лякала Москву своїм соціальним радикалізмом, – писав О.Оглоблин, – друга загрожувала московським претензіям на «спадщину» Київської держави»⁴².

Розробляючи ідею спадкового гетьманату, яку прагнув запровадити Б.Хмельницький, Олександр

Оглоблин опирався передусім на ідеї українського монархізму, які чудово розумів і теоретично обґрунтував В.Липинський як в «Україні на переломі», так і в «Листах до братів-хліборобів»⁴³. Виборне гетьманство для Липинського – це неможлива за своєю сутністю демократична диктатура. Виборність не дасть можливості гетьману бути над класово-становими інтересами, залишатися незалежним у своїй політиці від групового інтересу. Тому і О.Оглоблин, перебуваючи під впливом монархічних ідей В.Липинського, вважав цілком природними наміри гетьмана Б.Хмельницького започаткувати власну династію. Монархічні плани Хмельницького стали початком становлення українського монархізму – щось на зразок влади московського царя, або влади англійського лорда-протектора Олівера Кромвеля. Саме монархічні ідеї В.Липинського мали великий вплив на аналіз династичної ідеї, проголошеної Хмельницьким, який здійснив О.Оглоблин в окремій статті – «Династична ідея в державно-політичній думці України-Гетьманщини XVII-XVIII ст.»⁴⁴.

Слід зазначити, що серед істориків побутує думка про те, що лише передчасна смерть В.Липинського в 1931 р. не дала йому можливості переглянути ідею українського монархізму. Справа в тім, що свою ідею гетьманства (монархізму) у практичній діяльності він намагався замкнути на реальній людині. Такою людиною був Павло Скоропадський – царський генерал, нащадок виборного лівобережного гетьмана Івана Скоропадського. Тим часом людина, з якою В.Липинський зв'язував свої ідеї національної монархії, мало підходила на роль національного українського лідера, який був відірваний від України та нічого не знав про український національний рух. 29 квітня 1918 р. П.Скоропадський справді став гетьманом України, перейнявши владу у Центральної Ради, проте його влада опиралася не на масову підтримку хліборобського класу, а на багнети окупаційної австрійсько-німецької армії і впала разом з її відступом.

Особисті стосунки автора українського монархізму із гетьманом та його оточенням також не були бездоганними, і в останні роки життя Липинського завершилися повним розривом. Суперечності В.Липинського і П.Скоропадського були пов'язані з їх різними баченням моделей монархізму: Липинський був за монархізм європейський, конституційний (як в Англії), а Скоропадський – за східний, деспотичний (як в Росії). Як свідчать біографи, в останніх своїх листах Липинський схилявся до того, що політичний устрій майбутньої української держави мають визначати установчі збори, – хоча загалом ідея спадкового гетьманату лишалася йому дорогою⁴⁵. Якщо й припустити, що Липинський міг би відмовитись від монархічної ідеї, то О.Оглоблин до кінця життя був під впливом цієї монархічної концепції В.Липинського. Так, історик-емігрант Микола Гайовий був з Оглоблиним

в останні роки його життя в Лудлові (США) і залишив свої спогади, в яких зазначає, що професор деколи «говорив про можливість відновлення Гетьманської держави, як конституційної монархії»⁴⁶.

Вплив В. Липинського на дослідження проблем Хмельниччини О.Оглоблиним особливо інтенсивним був в середині 50-х років, коли відзначали 300-річчя Переяславської ради та українсько-московської угоди 1654 р. Саме учені західної діаспори, і серед них найпомітнішим був О.П.Оглоблин, доклали чимало зусиль для спростування фальшивих тлумачень радянської історіографії, що були сформульовані у Постанові і Тезах ЦК КПРС «Про 300-річчя возз'єднання України з Росією». Слід зазначити, що історикам в діаспорі доводилось рішуче відкидати як далекі від істини твердження радянських істориків, які зображали Хмельницького як прихильника єдиної і неподільної Росії, так і поширені на Заході спроби показати його як п'яного і невірноваженого козака. Під час цієї «холодної війни на науковому фронті» на творчість О.Оглоблина був особливим вплив державотворчої традиції В. Липинського. Саме в 50-60-х роках Оглоблин друкує свої праці з історії національно-визвольної боротьби середини XVII ст., досліджує цю тему в історіографічних, джерелознавчих працях, енциклопедичних статтях. Своєрідним узагальненням богданознавчих студій Оглоблина була надрукована в «Енциклопедії українознавства» (ЕУ) стаття «Хмельниччина»⁴⁷.

На відміну від радянської історіографії, О.Оглоблин цілеспрямовано і наполегливо відстоював концепцію В.Липинського про те, що Хмельниччина була не лише соціальним виступом, який почався стихійно, а й національно-визвольною революцією за розмахом та наслідками, об'єктивною і закономірною необхідністю соціально-економічного, політичного і культурного розвитку українського народу. О.Оглоблин підтримує твердження В.Липинського про те, що кінцевою метою вона ставила не возз'єднання з Росією, а відродження української державності у формі козацько-гетьманської держави. І це було «найбільшим політичним досягненням українського народу», який «по довгих століттях бездержавності і національного поневолення» відродив свою державність як спадкоємицю старої Руської (Київської) імперії⁴⁸. Оглоблин, на протигагу федералістам і соціалістам, виступає, як і Липинський, самостійником і монархістом.

Щодо проблеми формування державного устрою та політичної програми гетьмана Богдана Хмельницького, то О.П.Оглоблин, на відміну від Липинського, стверджує, що вона була поставлена на порядок денний вже на початку війни – влітку 1648, а не в 1649 р.⁴⁹ Однак О.Оглоблин поділяє думку В. Липинського, що ідея української державності утверджувалась стихійно, з великими труднощами, з аморфної до чіткої формули державного устрою, яка чітко проявилась під час перегово-

рів з польською делегацією на початку 1649 р. в Переяславі. Саме тут Хмельницький сформулював широку і сміливу програму не тільки української державності, але й української соборності. Прагнення визволити «з лязької неволі руський нарід увесь»⁵⁰, твердить В.Липинський, втілити в життя було надзвичайно важко. Оглоблин поділяє погляди Липинського про те, що ідея «всієї Русі» була не дуже зрозумілою для низового козацтва, яке «боїться величі національного завдання». В.Липинський пише, що запорозькі козаки вже після перших битв вимагали повернутись назад на Запорожжя й звідти вести переговори з Польщею. Їх цікавили лише магнатські землі й королівщини в Наддніпрянській Україні, де б вони були господарями. Саме це, за словами Липинського, було економічною підставою козацького автономізму. Одночасно з цим духовенство й православна шляхта, твердить Липинський, постійно нагадували Хмельницькому про визволення «всієї Русі». Історична велич і перемога Хмельницького й полягала в тому, стверджує Липинський, що він зумів зв'язати силу «низового, ухидницького і добичницького» Запорожжя зі своєю політикою побудови української держави⁵¹. «Ця перемога, – пише В.Липинський, – означала перемогу політики цієї верстви, це був знак, що в козацькій Україні творча, будуюча сила плуга одержала верх над руйнівською стихією нерозораного степу»⁵². В ролі такого плуга, будівничих держави, Липинський бачив нову соціальну верству, яку активно формував гетьман – «городову, осілу хліборобську Україну». Її економічною основою було шляхетське, старшинське і православне церковно-монастирське землеволодіння. Тому гетьман видає універсали, захищаючи цю соціальну верству, приватновласницькі права шляхти і старшин-хуторян, мріючи про «європеїзацію козащини, а з нею і цілої України»⁵³.

Ці твердження Липинського дали можливість Оглоблину висунути деякі цікаві погляди на процеси української державності. При порівняльному аналізі Зборівської (1649 р.) угоди та умов «Березневих статей» (1654 р.) він твердить, що в козацькій державі певний час існувало двовладдя: влада гетьмана зі старшиною, з одного боку, та влада київського митрополита з духівництвом та православною шляхтою, з другого. Саме київський митрополит з духівництвом сприяв викристалізації концепції української державності в програмі Б.Хмельницького, і тому в Зборівській угоді була зафіксована ідея двовладдя. Однак уже «Березневі статті» зафіксували владу єдиного володаря України – гетьмана. Можливо, й тому була такою негативною реакція митрополита Сильвестра Косова та української шляхти на підписані в Москві умови, що вони втрачали цю владу, а не тому, стверджує Оглоблин, що в них (особливо митрополита) було розуміння небезпеки союзу з Московією. Згідно з твердженням О.Оглоблина, це була не «моск-

вофобія» Косова, не його «полонофільство», а «змагання двох українських станів – шляхетсько-го й козацького – за владу в новій Українській державі»⁵⁴.

Мали вплив на Оглоблина і ідеї Липинського щодо протистоянь української старшини і боротьби за владу після смерті Богдана Хмельницького. Оглоблиним дослідження цих проблем розглядалось під кутом протистояння шляхетського й козацького стану. Таке відкрите протистояння почалося з часів І.Виговського і досягло вершин в часи І.Мазепи. Саме в роботі «Гетьман Іван Мазепа та його доба»⁵⁵ О.Оглоблин показує, що козацька аристократія перемогла і зафіксувала свою перемогу у Бендерській конституції 1710 р., в шостій статті якої зазначається, «щоб у нашій батьківщині першість належала Генеральній старшині»⁵⁶.

Особливої уваги заслуговують дослідження О.П.Оглоблина про Переяславську раду 1654 р., суть українсько-московської угоди та події, які почалися після неї. Дотримуючись концептуальних поглядів Липинського, Оглоблин заглибився у такі складні питання, як причини і обставини укладення угоди, хід і наслідки переговорів. При цьому він вважав, що для дослідження цієї проблеми недостатньо вести мову лише про історико-правовий та зовнішньополітичний аспект, а треба розглядати це питання в контексті внутрішньої політики, з'ясувати, що нового внесла і як змінила українсько-московська угода політичний устрій і організацію державної влади в Гетьманщині.

Такий науковий підхід, ґрунтовне вивчення наявних документів дали можливість О.П.Оглоблину не називати цю угоду «ні трагедією, ні ганьбою»⁵⁷, бо вона в перші роки після укладення не змінила державного статусу України, титулу і влади її гетьмана. Це, на думку Оглоблина, був договір мілітарно-політичного союзу двох самостійних держав. В роботі «Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини й Переяславська угода 1654 року» Оглоблин писав, що така оцінка договору є продовженням тези Липинського, який назвав цей договір «договором мілітарного союзу двох держав – України й Московщини – проти третьої держави – Польщі»⁵⁸. Саме В.Липинський слушно зауважив, що цим договором Хмельницький «зміг нарешті свою повну суверенність за маніфестувати», бо «заклучив перший офіційний, цілій Україні і всьому світові явний, союз з державою «одновірною»... в якій українські маси народні не тільки «панів польських», але й «неволі турецької» бачити не сподівались...»⁵⁹. Договір відповідав інтересам обох держав, а його підписання засвідчило, що Україна йшла на союз як незалежна держава з усіма її ознаками: територією, державною владою, устроєм, військом, самостійною внутрішньою і зовнішньою політикою, незалежним православ'ям тощо. Недаремно великий патріот-державник XVIII ст. П.Орлик, аналізуючи український дер-

жавотворчий процес, написав у «Виводі прав України»: «Але найсильнішим і найнепереможнішим аргументом і доказом суверенності України є урочистий союзний договір, заключний між царем Олексієм Михайловичем, з одного боку та гетьманом Хмельницьким і Станами України з другого»⁶⁰.

Об'єктивно оцінюючи угоду 1654 р., Оглоблин разом з тим показує, як вона була сфальсифікована, спотворена, знівечена і зламана Москвою після смерті Великого Богдана, що привело до панування Москви над Україною. Така негативна оцінка діям московських царів була дана О.Оглоблиним також під впливом В. Липинського, який стверджував, що після 1654 р. «обидві сторони стали різно, кожна по своєму, Переяславську умову інтерпретувати»⁶¹. В. Липинський, називаючи Переяславську угоду 1654 р. – легендою, порівнював її з «рідною по духу сестрою» «люблінською легендою» 1569 р. і переконливо спростовував твердження російських та польських істориків про те, «що, мовляв, вона (Україна. – авт.) до тих держав сама, добровільно, без примусу пристала»⁶².

Перебуваючи під впливом В.Липинського, який з «властивою йому щирістю і талантом»⁶³ розвінчував переяславську легенду, О.Оглоблин дуже різко виступав проти радянських істориків, які перебуваючи у «темному царстві тоталітарної думки, у затхлому й задушливому повітрі підневільної, уніфікованої й уніформованої історичної науки»⁶⁴, не змогли побачити договірний характер українсько-московської угоди, а бачили лише політико-пропагандистську концепцію «воссоєдинення» і з усієї багаторічної боротьби українського народу за свою державність бачили лише Переяславську раду і угоду.

Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що, зосередивши свою увагу на Хмельниччині, вузлових проблемах національного державотворення і розвитку суспільно-політичної думки середини XVII ст., Олександр Оглоблин творчо використав і розвинув основні державотворчі ідеї В'ячеслава Липинського, зробив все можливе і необхідне для збереження високого авторитету української історичної науки у вільному світі, для неминучого відродження її національно-державницьких традицій на Батьківщині.

¹ Костомаров М. І. Богдан Хмельницький: Історична монографія. – Дніпропетровськ: Січ, 2004. – 843с.

² Исторические деятели Юго-Западной России в биографиях и портретах. Составили профессора университета св. Владимира В. Б. Антонович и В. А. Бец по коллекции В. В. Тарновского. – К., 1883. – Вып. 1. – 81 с.

³ Кулиш П. Історія возсоєдиненія Руси: В 3-х тт. – СПб: Товарищество «Общественная польза», 1874-1877. – Т. 1. – 363 с.; Т. 2. – 456 с.; Т. 3. – 374 с.; Його ж. Отпаденіє Малороссіи отъ Польщи (1340-1654): В 3-х тт. – М.: Университетская типография, 1888. – Т. 1. – 281 с.; Т. 2. – 399 с.; Т. 3. – 415 с.

⁴ Драгоманів М. П. Пропащий час. Українці під Московським царством (1654-1876) / З передм. М. Павлика. – Львів, 1909. – 38 с.

⁵ Див.: Грушевський М. С. Історія України-Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1991. – Т. 8: Роки 1626-1650. – 1995. – 856 с.; Т. 9. – Кн. 1: Роки 1650-1654. – 1996. – 880 с.; Т. 9. – Кн. 2: Роки 1654-1657. – 1997. – 776 с.; Його ж. Хмельницький і Хмельницщина. Історичний ескіз // Записки Наукового товариства ім. Т. Шевченка (НТШ). – Львів, 1898. – Т. XXIII-XXIV. – С. 1-30; Його ж. Переяславська умова України з Московю 1654 року. Статті й тексти // Грушевський М. Хто такі українці і чого вони хочуть? – К.: Знання України, 1991. – С. 53-94; Його ж. До історії Переяславської Ради 1654 року // Український Історик: Журнал історії і українознавства. – Нью-Йорк – Київ – Львів – Торонто – Париж: Українське Історичне Товариство, 2002. – № 1-4. – С. 17-34.

⁶ Див.: Гелей С. Богдан Хмельницький як творець української державності в історичних працях В'ячеслава Липинського // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. Зб. наук. праць. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1997. – Вип. 3-4. – С. 32-57; Мельник Л. Державотворча діяльність гетьмана Богдана Хмельницького в оцінках М. Грушевського і В. Липинського (порівняльний аналіз // Доба Богдана Хмельницького (До 400-річчя від дня народження великого гетьмана): Зб. наук. праць. – К.: Інститут історії України НАН України. – С. 185-200.

⁷ Lipinski W. Z dziejow Ukrainy. – Kijow, 1912. – S. 5.

⁸ Гелей С. Богдан Хмельницький як творець української державності в історичних працях В'ячеслава Липинського. – С. 33.

⁹ Lipinski W. Z dziejow Ukrainy. – Kijow, 1912. – 675 s.

¹⁰ Остапко Т. С. В'ячеслав Липинський: постать на тлі доби // Український історичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 117.

¹¹ Липинський В. Покликання «варягів» чи організація хліборобів? Кілька зауваг з приводу статті Є. Х. Чикаленка «Де вихід?» // Хліборобська Україна. – Відень, 1922?1923. – Зб. VII?VIII. ? С. 312?340; Хліборобська Україна. – Відень, 1924?1925. ? Зб. V. ? С. 296?376. (окреме видання – Нью-Йорк, 1954. – 114 с.)

¹² Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – К.: Дніпро, Українська Всесвітня Координаційна Рада, 1997. – 320 с. (Репринтне видання – Відень, 1920)

¹³ Там само. – С. 7.

¹⁴ Там само. – С. 5.

¹⁵ Там само. – С. X.

¹⁶ Див.: Олександр Мезько-Оглоблин: дослідження та матеріали (до століття народження історика) / Ред. Л. Винар, упор. А. Атаманенко. – Нью-Йорк – Острог – Київ – Торонто: Вид-во «Острозька Академія», 2000. – 192 с.

¹⁷ Винар Л. Наукова спадщина Олександра Петровича Оглоблина // Оглоблин О. Студії з історії України: Статті і джерельні матеріали / Ред. Л. Винар. – Нью-Йорк – Київ – Торонто, 1995. – С. XIX-XIVII.

¹⁸ Оглоблин О. Хмельниччина і українська державність. – Нью-Йорк, 1954

¹⁹ Оглоблин О. Думки про Хмельниччину. – Нью-Йорк: Вид-во Організації Оборони Чотирьох Свобод України (ООЧСУ), 1957. – 88 с.

²⁰ Оглоблин О. Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини і Переяславська угода 1654 року //

Оглоблин О. Студії з історії України: Статті та джерельні матеріали. – С. 117-130. (вперше надрукована 1965 р. в «Українському Історикі» №№ 1-2. – С. 5-13; №№ 3-4. – С. 11-16)

²¹ Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654 // Переяславська рада 1654 року (Історіографія та дослідження) / Ред. П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін. – К.: Смолоскип, 2003. – С. 156-218 (вперше надрукована у видавництві ООЧСУ (Нью-Йорк – Торонто) в 1954 р. – 102 с.)

²² Винар Л. Олександр Мезько-Оглоблин: пляни видання творчої спадщини історика // Український Історик. – 2000. – № 4. – С. 88

²³ Оглоблин О. Мій творчий шлях українського історика // Олександр Мезько-Оглоблин: дослідження та матеріали (до століття народження історика). – С. 144.

²⁴ Там само. – С. 125.

²⁵ Там само. – С. 125.

²⁶ Там само. – С. 128.

²⁷ Круницький Б. Історіознавчі проблеми історії України. Збірник статей. – Мюнхен: Український Вільний Університет, 1959. – С. 47.

²⁸ Дорошенко Д. І. Нарис історії України. – Львів: Світ, 1991. – С. 236.

²⁹ Оглоблин О. Михайло Грушевський на тлі доби: думки про третю і останню добу історика (1924-1934) // Український Історик. – 1996. – № 1-4. – С. 85.

³⁰ Оглоблин О. Михайло Грушевський і українське національне відродження // Український Історик. – 1964. – № 2-3. – С. 1-6; Його ж. Михайло Сергійович Грушевський (1866-1934) // Український Історик. – 1966. – № 1-2. – С. 6-14.

³¹ Оглоблин О. Мій творчий шлях українського історика // Олександр Мезько-Оглоблин: дослідження та матеріали (до століття народження історика). – С. 127.

³² Детальніше про це: Верба І. Олександр Оглоблин: Життя і праця в Україні До 100-річчя з дня народження. – К., 1999. – С. 292-316.

³³ Гром В. Думки Олександра Оглоблина про добу Хмельниччини в українській історіографії XX століття // Український Історик. – 2000. – № 1-3. – С. 189.

³⁴ Ковальський М., Пасічник І. Слово про історика // Мезько-Оглоблин О. Люди Старої України та інші праці / Ред. Л. Винар. – Острог – Нью-Йорк: Українське Історичне Товариство, університет «Острозька Академія», 2000 – С. 16.

³⁵ Винар Л. Олександр Петрович Оглоблин (1899-1992) // Олександр Мезько-Оглоблин: дослідження та матеріали (до століття народження історика). – С.39.

³⁶ Там само.

³⁷ Оглоблин О. «Золотий спокій» // Арка (Мюнхен). – 1948. – № 3/4. – С. 1-2.

³⁸ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. 18.

³⁹ Оглоблин О. Думки про Хмельниччину. – Нью-Йорк: Вид-во ООЧСУ, 1957. – С. 8-9.

⁴⁰ Там само. – С. 81-86.

⁴¹ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. 36.

⁴² Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654. – С. 164.

⁴³ Див.: Липинський В. Листи до братів-хліборобів: Про ідею і організацію українського монархізму // Повне зібрання творів, архів, студії / Ред. Я. Пеленський. – Київ-Філадельфія, 1995. – Т. 6. – Кн. 1. – 471 с.

⁴⁴ Оглоблин О. Династична ідея в державно-політичній думці України-Гетьманщини XVII-XVIII ст. // Державницька думка (Філадельфія). – 1951. – Ч. 4. – С. 40-52.

⁴⁵ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. XIII.

⁴⁶ Гайовий М. Мої спогади про останні роки життя проф. О. Оглоблина // Український Історик. – 2005. – № 2-4. – С. 214.

⁴⁷ Оглоблин О. Хмельниччина // Енциклопедія Українознавства: В 10-ти т. / Гол. ред. В. Кубійович. – Париж – Нью-Йорк: Молоде Життя, 1984. – Т. 9. – С. 3606-3617.

⁴⁸ Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654 р. – С. 159.

⁴⁹ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. 22.

⁵⁰ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. 91.

⁵¹ Там само. – С. 92-93.

⁵² Там само. – С. 89.

⁵³ Там само. – С. 93.

⁵⁴ Оглоблин О. Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини і Переяславська угода 1654 року. – С. 127.

⁵⁵ Оглоблин О. Гетьман Іван Мазепа та його доба / Ред. Л. Винар, упор. І. Гирич, А. Атаманенко. – 2-е доп. вид. – Нью-Йорк – Київ – Львів – Париж – Торонто, 2001. – 464 с.

⁵⁶ Пакти й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького (Конституція Пилипа Орлика 5 квітня 1710 р.) // Слюсаренко А. Г., Томенко М. В. Історія української конституції. – К.: Знання, 1993. – С. 30.

⁵⁷ Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654. – С. 218.

⁵⁸ Оглоблин О. Проблема державної влади на Україні за Хмельниччини і Переяславська угода 1654 року. – С. 117.

⁵⁹ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. 26.

⁶⁰ Вивід прав України // Орлик П. Конституція, маніфести та літературна спадщина: Вибр. твори. – К.: МАУП 2006. – С. 132.

⁶¹ Липинський В. Україна на переломі (1657-1659). – С. 30.

⁶² Там само. – С. 28-29.

⁶³ Оглоблин О. Українсько-московська угода 1654. – С. 157.

⁶⁴ Оглоблин О. Думки про сучасну українську советську історіографію. – Нью-Йорк: Вид-во ООЧСУ, 1963. – С. 80.

**Фадей Яценюк
(Черновці)**

Влияние государственной идеи

Вячеслава Липинского на исследование эпохи Хмельницкого Александром Оглоблиным

В статье дан анализ основным концепциям государственности В. Липинского, его видение событий национально-освободительной борьбы украинского народа под предводительством Б. Хмельницкого против польского правления в середине XVII в. и ее влияние на формирование научных принципов и подходов в исследовании эпохи Хмельницкого А. Оглоблиным.

Ключевые слова: гетман, эпоха Хмельницкого, государственная идея, государственная концепция, казацкое государство, освободительная война, казацкий автономизм, милитарно-политический союз.

**Fadey Yatsenyuk
(Chernivtsi)**

Vyacheslav Lypynskyi's State Idea Influence on Oleksandr Ogloblyn Research of the Khmelnytskyi Times

The article highlights major concepts of statehood according to V. Lypynskyi, his vision of national liberation movement events under the leadership of Bogdan Khmelnytskyi against Polish ruling in the middle of the XVII century. Besides, the author reveals the influence of the events on formation of O. Ogloblyn's research principles applying to exploration of that period.

Key words: hetman, Khmelnytskyi times, state idea, state concept, Cossack state, liberation war, Cossack autonomy, military-political union.

УДК: 94(477.83)«18»

**Тамара Шаравара
(Київ)**

ПРОБЛЕМА ПЕРІОДИЗАЦІЇ ІСТОРІОГРАФІЇ СЕЛЯНСЬКОЇ РЕФОРМИ 1861 р.

У статті зроблено спробу подати періодизацію історіографії селянської реформи 1861 року з обґрунтуванням окреслених періодів та аналізом характеру наукових праць.

Ключові слова: селянська реформа 1861 року, історіографія, періодизація селянської реформи.

Процес звільнення селян від кріпосної залежності викликав появу значної кількості праць громадських діячів, науковців, публіцистів, політиків від XIX століття й по сьогодні. Актуальність проблеми історики кінця XIX ст. пояснювали довгоочікуваними суспільством свободами та звільненням від найзапеклішої біди – кріпацтва; радянські – мотивували особливим ставленням до селянського питання в період «відлиги» та 100 річчям із часу запровадження реформи. На сьогодні проблема є актуальною з огляду на значну кількість опублікованих джерел, що засвідчують тривалу у часі дискусію між істориками з приводу причин і наслідків селянської реформи та необхідністю її переоцінки внаслідок певної заідеологізованості, що мала місце в радянську добу. Таким чином, ставимо за мету проаналізувати оцінки реформи, подані в історіографії дорадянського, радянського і сучасного періодів та подати періодизацію проблеми.